տեղեկութիւնները կրցանք ստանալ։ Արդարև Բ. Դուռը որոշեր է լիազօր պաշտօնեայ մը խրկել Հայաստան, բայց դեսպանները դեռ հաւանութիւն չեն տուած Բ. Դրան առաջարկութեան։ Դեսպանք կառարկեն թէ ինչ պիտի ընէ լիազօր պաշտօնեայ մը։ Քննութիւններ ընելով արդիւնքը պիտի հաղորդէ. անօգուտ գործ։ Վասն զի Անգղիոյ հիւպատոսներն հաղորդած են ընդարձակ տեղեկութիւններ Հայաստանի կացութեան վրայ. հայոց պատրիարքարանը կը ներկայացնէ չարունակ դեսպանաց իրաց վիճակը. Բ. Դուռը արդէն լիազօր քննիչներ խրկած էր Եուսուֆ բաշա, Ապէտին բաշա, Մազհար բաշա հայ օգնականներով. այս քննիչները որ երկար ատեն այն կողմերը կեցան, հաղորդած են կառավարութեան պէտք եղած տեղեկութիւնները։ Արդ ի միասին բերելով հիւպատոսաց, պատրիարքարանի և թիւրք քննիչներու տեղեկագիրներն կըրնան ստանալ Հայաստանի վիճակին վրայ պէտք եղած գաղափարն, ուրեմն ինչ հարկ նոր քննութեանց։ Իսկ եթէ լիազօր պատուիրակը պիտի երթայ բարեկարգութիւններ գործադրելու համար, այս ալ ընդունելի առաջարկութիւն մը չը կրնար ըլլալ։ Հայաստանի համար ըլլալիք բարեկարգութիւններն զանազան ճիւղերու կը բաժնուին. մէկ անձ մը միայն ինչպէս կարող է զանոնք ի գործ դնել, նա մանաւանդ ձմրան եղանակի մէջ, չունենալով ձեռքը գործադրելիք բարեկարգութեանց ծրագիր մը։ Բ. Դուռը կը պատասխանէ թէ ինքն միայն պարտաւոր է բարեկարգութիւններ մտցնել և պարբերաբար տեղեկութիւն հաղորդել տէրութեանց, բայց թէ ինչ միջոցներով այդ բարեկարգութիւնները ի գործ կը դնէ, այդ իրեն կը վերաբերի։—Խնդիրն ա՛ այժմ այս վիճակին մէջն է։

61-րդ յօդուածի առթիւ տեսակ տեսակ լուրեր կը պարտին. այսպէս, մեր առած տեղեկութեանց համեմատ, ինչպէս ուրիշ նամակով ալ ըսինք, Հայաստանի բարեկարգութեանց համար այս ձմեռ ոչինչ պէտք է յուսալ։

Երբ ազգային հարցը այս վիճակի մէջն է, մեր ներքին գործերն ալ օրէցօր կը խառնակին. գահոսի մը մէջ ենք, առանց ուղղութեան հոս հոն կը զարնուինք։—Ցաւալին նշան մը չը տեսնուիր թէ Սոյ Կաթողիկոսի խնդիր ինչպէս պիտի վերջանայ։ Ըսին թէ Կաթողիկոսը Դրան դիմելով խնդրեր է որ իրեն տրուած Պէրատը ետ առնեն ու պատրիարքարանի կամքին համաձայն Պէրատ մը տան. վերջը այս լուրը սուտ կը հանեն, բայց նորէն կը հաստատեն։ Սա ստոյգ է որ Մկրտիչ կաթողիկոս կը խաղցնէ պատրիարքարանը։ Ցանձնաժողով մը ընտրուեցաւ, երկու կողմանց հաճութեամբ, այս խնդիրը կարգադրելու համար։ Ցանձնաժողովոյ նախագահ ընտրուեցաւ Աղաբէկեան Սարգիս էֆէնդի, որ Բ. Դրան բարձրագոյն պաշտօնեայ մ'է։ Աղաբէկեանի նախագահ ընտրուիլն այն նկատումով եղած է որ նա վաղուց է կը վայելէ կառավարութեան վստահութիւնը, և յաջողի թերևս համոզել կառավարութիւնը որ տեղի տայ այս խնդրոյն մէջ պատրիարքարանի պահանջմանց, և այս կերպով սկզբնաւորութիւն մը ըլլայ վերստին բարեկամական ընելու Բ. Դրան և պատրիարքարանի յարաբերութիւնները, որ հաւասարապէս օգտակար է թէ Թիւրքիայի և թէ հայ ազգին։

Կարծես բաւական չէր այս Սիսի խնդիրը և ահա աւելցաւ Երուսաղէմի հարց մ'ալ, յորմէ Բ. Դուռը օգուտ կը քաղէ մեր ներքին գործոց մէջ միջամտելու։ Երուսաղէմի միաբանութեան երկու անդամներ վանքին մէջ խռութիւն կը յարուցանեն, պատրիարքի դէմ կապտամբին, վարչութեան անդամներէն մէկ մասը իրենց կողմը ձրգելով։ Երուսաղէմի և Կ. Պոլսոյ պատրիարքները հարկ կը սեպեն որ երկու միաբանները հեռանան վանքէն, սակայն անոնք կառավարութեան միջամտութեանը դիմելով դեռ վանքին մէջ անշարժ կեցած են։—

Արդէն յայտնի է որ Բ. Դուռը միջամտել կուզէ միշտ առաջնորդական խնդրոց մէջ։ Պարագայները բազմաթիւ են. անցեալներն ալ կը հաղորդէ պատրիարքարանի, որ չը հեռացնեն Ամասիայէն Եղեսեան եպիսկոպոսը, որմէ շատ դժգոհ է ժողովուրդը։ Իսկ հրաման կուտայ կառավարութիւնը Կ. Պոլիս կանչել. իբր եկեղեցական մը կառավարութեան շահուց հակառակ շարժող։ Երզնկայի Հմայեակ եպիսկոպոսը որ յաջողած է գոհ ընել իր ժողովուրդը, դժուար գոհ եղող ժողովուրդ մը։ Պատրիարքարանը պատասխանեց թէ Բ. Դուռը կը հիմնէր իր պահանջումները սխալ տեղեկութեանց վրայ։—

Պէտք չէ համարել Բ. Դրան այս յաճախ ըրած միջամտութիւնները իբր դիպուածական պատահարներ, այլ նկատելու է զանոնք մասունքներ այն յատակագծին, որով Բ. Դուռը պիտի յաջողի առանց աղմուկի Ներսէսը հրաժարեցնել։—Պատրիարքնիս տապալելու համար ոչ հայ էֆէնդիներու կը դիմէ, և ոչ զանազան միջոցներով ժողովուրդը կուզէ գրգռել. ոչ մի բան չարտասանէր Ներսէսի դէմ. լռիկ կը գործէ. կը հետևի այնպիսի քաղաքականութեան մը, որով հայ ժողովուրդը գլուխը խոնարհեցնելով Ներսէս պատրիարքի հրաժարականը ընդունի։—Ի՞նչ է հայոց պատրիարքին պաշտօնը.—Հայ ազգին և տէրութեան յարաբերութեանց միջնորդը ըլլալ. արդ այն օրը որ հայոց պատրիարքը չէ կարող ընել այդ միջնորդութիւնը, այդ օրը հայոց պատրիարքը նշանակութիւն մը չը կրնար ունենալ. ուրեմն Բ. Դրան բոլոր ճարտարութիւնն է այդ միջնորդութիւնը անկարելի ընել, և յաջողած է, այնպէս որ այսօր բազմաթիւ գործեր լքեալ երեսի վրայ կեցած են. խառնակութիւն, չփոթութիւն կը տիրէ, և Թիւրքիոյ հայերը թէպէտ պատրիարք մը ունին, բայց անգլուխ կը սեպուին։ Ինչ խնդրոյ համար որ պատրիարքը թաքուր կը գրէ, այդ գրերն անպատասխանի կը մնան կամ թէ հակառակ գործադրութիւն կը գտնեն։ Հայաստանի հայերն կը տեսնեն թէ իրենց ըրած գանգատներէն և ոչ մէկն իսկ լսելի կըլլայ, և խեղճերը կը կարծեն պատրիարքարանն է մեղապարտ։ Ցաճիկ գաղթականները հետզհետէ կը սեղաւորուին Հայաստանի հողերուն վրայ. ոչինչ կրնանք ըսել։ Պարապ հող կայ, մարդ պիտի ընակեցնեն, անտեսագիտական օրինաց համաձայն է, այս մասին բոլոր մեր իրաւացի առարկութիւններն անլսելի կը մնան։— Առաջնորդներն կը հալածեն, կը տառապեն, երբ դիտողութիւն կըլլայ, յեղափոխական են կը պատասխանեն։—Պատրիարքը թող ըսէ թէ մեր դարեւոր իրաւունքն է եկեղեցականները պաշտել. ով մարկ կընէ։— Կ. Պոլսոյ պատրիարքարանը կը ջանան տկարացնել իր զօրութեան մէջ. օրինակ